

Резюме**Последовательность этапов развития науки гигиены в Республике Молдова**

В статье представлена последовательность этапов эволюционного развития гигиены как науки. На основе исторического, описательного и библиографического анализа аргументированы этапы развития гигиены в Республике Молдова, отражённые в их тесной связи с историческими и социальными событиями, причинами и факторами, которые способствовали этому развитию. В статье представлены личности, обозначившие этапы развития гигиены как науки и их роль.

Ключевые слова: этапы, развитие науки, гигиена, кафедры, здравоохранение

Istoric

Igiena este caracterizată ca cea mai veche știință, ca știință a sănătății, a omului sănătos, ca știință care aduce dovezi pentru profilaxia și prevenirea bolilor, pentru protecția și promovarea sănătății.

Istoria dezvoltării științei în general și a igienei în particular în Moldova a decurs în funcție de regimurile statale prin care a trecut țara. Un aport inestimabil în edificarea etapelor istorice de dezvoltare a științei igienice pe teritoriul țării a fost adus de către profesorul și istoricul medicinei autohtone Eugen Popușoi în teza sa de doctor habilitat la tema *Istoria medicinei și a ocrotirii sănătății în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*. Astfel, primele scrieri despre aspectele igienice la noi în țară țin de anii '70 ai sec. XVII, când domnitorul Gheorghe Ghica aprobă funcția de medic (polițai) orășenesc în Iași cu dreptul de a deschide o farmacie publică. Se creează *Casa publică*, care conducea și cu problemele de sănătate.

Spre sfârșitul sec. XVII – începutul sec. XVIII, în Chișinău (a. 1813) se creează direcția medicală orășenească cu funcția de a organiza asistența medicală a populației și de a populariza cunoștințele medicale. Se construiește primul spital orășenesc (deschis la 20 decembrie 1816). În 1830 este fondată secția de ocrotire a sănătății, sunt organizate măsuri de igienă a mediului, în special de întreținere a curățeniei străzilor și locuințelor.

Activități medico-sanitare mai intense încep să se desfășoare doar în sec. XIX, determinate predominant de starea materială grea a populației practic lipsite de asistență medicală, de răspândirea multor maladii grave, cum ar fi pelagra, pesta, holera, malaria, tifosul exantematic, tuberculoza, trahomul ș.a. Se întreprind măsuri de implementare a metodelor de protecție pentru diminuarea impactului condițiilor nefavorabile exterioare. A fost creată igiena popu-

CZU: 613(478)(091)

SECVENȚE ALE ETAPELOR DE DEZVOLTARE A ȘTIINȚEI IGIENICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Nicolae OPOPOL¹, Valeriu PANTEA²,
Ion BAHNAREL¹, Grigore FRIPTULEAC¹,
Ana VOLNEANSCHI³,

¹IP Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie
Nicolae Testemițanu,

²Agenția Națională pentru Sănătate Publică,

³Centrul Național de Sănătate Publică

Rezumat

În articol sunt expuse secvențe ale etapelor de dezvoltare a științei Igiena. În baza unei analize istorico-descriptive și bibliografice, sunt edificite etapele de dezvoltare a igienei în Republica Moldova, acestea fiind reflectate în strânsă legătură cu evenimentele istorice, cu factorii și cauzele ce au contribuit la această dezvoltare. De asemenea sunt nominalizate personalitățile care au marcat etapele evoluției igienei ca știință și contribuția lor.

Cuvinte-cheie: etape, dezvoltarea științei, igienă, catedre, sănătate publică

Summary

Sequences of the stages of development of hygienic science in the Republic of Moldova

The article presents sequences of stages in the development and evolution of hygiene as a science. Based on a historical-descriptive analysis of the bibliographic sources, the stages of hygiene development in the Republic of Moldova are demonstrated, these being reflected in their close connection with the historical events, causes and factors that contributed to this development. The article mentions the personalities who marked the stages of hygiene development as science and their role.

Keywords: state of health, scientific development, hygiene, public health

lară, cu recomandări despre alegerea locului pentru centrele populate, despre caracterul locuinței, alimentarea cu apă, înhumarea cadavrelor etc.

Un rol important în această perioadă îi aparține lui Constantin Vârnăv, care în 1836 susține teza de doctor *Prima experiență a fiziografiei Moldovei* ce conține caracteristica curativă și profilactică a 332 de plante medicinale din Moldova. Autorul a realizat multe activități pentru cercetarea stării sanitare a ținutului, pentru descrierea lui medico-geografică, pentru caracterizarea medicinei populare, pentru popularizarea cunoștințelor medico-geografice. În scopul de prevenire a maladiilor infecțioase, C. Vârnăv recomandă a nu se scălda în iazuri murdare, a nu bea apă din râuri, acordă atenție igienei locuințelor, salubrității centrelor populate, întreținerii în curățenie a curții, a străzilor etc.

La sfârșitul anului 1869, în Basarabia se creează medicina de zemstvă, care are sarcina de a avea grijă preponderent de populația rurală. În 1872, din inițiativa direcției de zemstvă a guberniei, pe lângă spitalul de zemstvă se deschide școala de doi ani de pregătire a felcerilor și a moașelor. În 1886, în spitalul de zemstvă al guberniei se creează un cabinet de cercetări analitice și microscopice. Peste un an se deschide un cabinet bacteriologic.

La sfârșitul sec. XIX, problema ocrotirii sănătății și combaterii diverselor maladii în Basarabia a trezit interesul multor savanți. Astfel, în 1892 la Kiev apare cartea lui M. Goelison *Orbirea la populația din Chișinău*, în 1893 la Moscova – cartea lui V. Kojuhariov *Cu privire la pelagră*. În 1893 apare cartea rectorului universității din Kiev A. Korceak-Cepurkovski *Materiale pentru istoria medicinei de zemstvă din gubernia Basarabia*. Aceste publicații conțineau și recomandări igienice, inclusiv ale igienei mediului. Un deosebit interes trezesc lucrările savanților din Basarabia A. Coțovschi, I. Șeptelici-Herțesco, M.P. Rașcovici, T. Ciorbă, I. Varzari etc., în care sunt prezentate măsurile de combatere a pelagrei și a altor maladii.

În 1873 are loc primul congres al medicilor de zemstvă din gubernia Basarabia. Printre subiectele discutate figurau: bolile epidemice care bântuiau în teritoriu și cauzele răspândirii lor; condițiile igienice în localitățile rurale; numărul bolnavilor din spitale; numărul persoanelor care se adresau după ajutor medical; gradul de aplicare a vaccinurilor; mortalitatea copiilor ș.a. Au urmat alte nouă congrese ale medicilor de zemstvă (ultimul a avut loc în 1914), fiind aduse argumente de acordare a unei atenții deosebite lichidării neajunsurilor din condițiile de trai ale țăranilor, propagării cunoștințelor igienice, creării condițiilor de instruire în școli.

În 1896, după proiectul și sub conducerea medicului-sanitar Toma Ciorbă a fost construit Spitalul

de boli infecțioase din Chișinău, la care el a devenit director. Pe atunci, acesta era unul dintre cele mai bune spitale de boli infecțioase din regiune și prima instituție medicală specializată din Basarabia. T. Ciorbă conducea acest spital și totodată lucra ca ordinator, bacteriolog și educator al tinerilor lucrători medicali.

În timpul Primului Război Mondial a scăzut drastic activitatea tuturor instituțiilor medicale, o mare parte din ele au fost lichidate, situația sanitară s-a înrăutățit, puterile medicilor erau prea modeste pentru rezolvarea problemelor apărute.

În perioada interbelică (anii 1918-1940), problemele sănătății publice au devenit o prerogativă permanentă a Statului Român, care a reușit să organizeze și să majoreze numărul de instituții medicale. În Basarabia au fost implementate principiile medicinei preventive, manifestate prin crearea unei rețele largi de dispensare, maternități mici, centre de puericultură, stațiuni de deparazitare, băi publice. Concomitent s-au efectuat activități concrete de asanare în localitățile afectate de diferite maladii. Au fost luate măsuri vaste profilactice și de imunizare a populației antitifoparatifice, antiscarlatinoase, contra difteriei, tifosului exantematic, variolei etc.

Bazele sistemului sănătății publice postbelice în Republica Moldova au fost puse pe la sfârșitul anului 1944, când încă nu se terminase cel de-al Doilea Război Mondial. Decizia privind instituirea și dezvoltarea sistemului de supraveghere sanitar-epidemiologică a fost determinată de starea precară în acest domeniu, situație ca rezultat al "sechelelor" rămase în urma războiului. Această stare se crease pe parcursul anilor de război ca urmare a dezordinii administrative și distrugerilor materiale enorme care s-au produs la început de război și pe toată durata lui, de fapt ca rezultat al destrămării sistemului economic al țării.

Cea mai gravă situație se crease în urbe, în care se declanșau erupții de boli transmisibile intestinale, dat fiind faptul că a fost dereglată aprovizionarea centralizată cu apă potabilă, a fost perturbată funcționarea sistemelor de evacuare și de purificare a apelor reziduale și a fost practic distrus sistemul de colectare și dezactivare a reziduurilor solide. De exemplu, după cum ne informează Petru Iarvoi prin lucrarea sa *Boli învinse* (1980), în or. Chișinău gradul de distrugere a edificiilor a constituit 76% din numărul lor total.

Încă o problemă gravă s-a creat în perioada respectivă în legătură cu deficiențele apărute în aprovizionarea populației cu produse de primă necesitate. Aceasta a condiționat apariția, în toate unitățile administrativ-teritoriale, a multiplelor cazuri de subnutriție, care au afectat esențial să-

nătatea populației atât din orașe, cât și din mediul rural. Populația țării era afectată de un șir de maladii infecțioase ca tifosul exantematic, trahomul, febra tifoidă, malaria, erupțiile și epidemiile de holeră, dizenterie și alte infecții cu răspândire înaltă în rândul populației. În aceste condiții, se cerea aplicarea măsurilor urgente de organizare a structurilor specializate pentru intervenții profesionale, pentru redresarea situației create în sănătatea publică.

În a doua jumătate a anului 1944, prin hotărârea Sovietului Comisarilor Norodnici al RSSM, a fost înființat Inspectoratul Sanitar de Stat, iar în 1946 – Comisariatul Norodnic al Ocrotirii Sănătății al RSSM, care a creat în fiecare județ Stații sanitar-epidemiologice județene, deopotrivă cu Stația Sanitar-Epidemiologică Interraională Chișinău. Pe seama acestor structuri a "căzut" toată povara de aplanare a situației sanitar-epidemiologice create. Deficitul de personal pregătit în domeniu pentru realizarea sarcinilor existente constituia una dintre probleme fundamentale. Stringent se cerea crearea unei instituții apte de a soluționa această problemă. Soluționarea vine odată cu fondarea, în luna octombrie a anului 1945, a Institutului de Stat de Medicină, ca urmare a transferului, din Kislovodsk, a Institutului de Medicină nr. 2 din Leningrad.

La acel moment, institutul nou-fondat avea o singură facultate, care includea un număr limitat de catedre, ulterior acestea fiind extinse. Crearea acestei instituții a servit drept imbold puternic pentru dezvoltarea centralizată a învățământului medical superior și fortificarea sistemului de sănătate din țară.

Anii de după război au fost marcați de evenimente cu mare semnificație organizatorică pentru sistemul de sănătate publică din Republica Moldova. Unul dintre evenimentele de importanță majoră din acele timpuri este crearea, la 4 decembrie 1948, a Stației Sanitar-Epidemiologice Republicane (ordinul nr. 1278). Activitățile au fost axate pe coordonarea măsurilor de lichidare a consecințelor sanitare și epidemiologice ale războiului, prin soluționarea eșalonată a problemelor majore de sănătate publică în toate unitățile administrativ-teritoriale ale republicii.

Funcționarea eficientă a subdiviziunilor nou-create putea fi asigurată doar printr-un strâns parteneriat cu știința medicală, aportul căreia a constat în obținerea de dovezi și acordarea suportului metodic pentru măsurile întreprinse. În acest scop, în anul 1947, în baza Laboratorului sanitar-bacteriologic a fost creat Institutul de Cercetări Științifice în Igienă, Epidemiologie și Microbiologie (ICȘIEM). Prin acest act, la nivel de stat sunt puse bazele dezvoltării cercetărilor în domeniul științei igienei, epidemiologiei și microbiologiei.

Dat fiind faptul că situația sanitar-epidemiologică din republică rămânea foarte gravă, la nivel central (al URSS) a fost luată decizia de a intensifica măsurile sanitar-profilactice și antiepidemice. Ca urmare, în Moldova au fost repartizați zeci de specialiști, absolvenți ai institutelor de medicină din Moscova, Leningrad, Harkov, Rostov-pe-Don, Kiev și din alte orașe ale URSS. Practic toți specialiștii tineri au avut o pregătire bună sau excelentă, ceea ce a contribuit esențial la rezultatele activității lor în anii care au urmat.

Este de menționat faptul că modelul administrativ al țării, cu județe, a funcționat până în anul 1953, când a fost efectuată reforma administrativ-teritorială, județele fiind substituite cu ocruguri (circumscripții).

Pe măsură ce Serviciul sanitar-epidemiologic de stat se dezvolta, de la un an la altul se extindeau și se aprofundau investigațiile științifice și practice în domeniu. Politica de dezvoltare extensivă, promovată de conducerea de atunci, a adus anumite rezultate. Efectele acestei politici erau resimțite atât în dezvoltarea conceptuală și profesională, cât și în asistența sanitar-epidemiologică în teritorii, cu toate că numărul de unități avea un caracter speculativ.

Reorganizarea structurii și modificarea numărului de funcții, care s-a produs în anul 1961 în baza ordinului Ministerului Sănătății al RSSM din 29.09.1960, prevedea așa subdiviziuni în domeniul igienei ca: secția sanitară cu sectoarele igiena comunală, igiena alimentară, igiena muncii și igiena școlară; laboratorul radiologic de categoria I, subordonat medicului-șef; secția de iluminare sanitară.

Extinderea cunoștințelor în domeniu, însoțită de formarea noilor structuri, concomitent condiționa și necesitatea creșterii potențialului uman. Astfel, în anul 1945, în cadrul Institutului de Stat de Medicină din Chișinău a fost fondată Catedra de igienă generală prin concursul profesorului Kristofor Nikogosian, doctor habilitat în medicină, Om Emerit în științe. El a condus catedra până în 1957, fiind succedat în funcție de conferențiarul A. Zorin (1957-1960), apoi de profesorul I. Reznik (1960-1979). Concomitent, profesorul I. Reznik era și președinte al Societății Științifice a Igieniștilor din republică, membru al direcției Societății Igieniștilor din URSS.

În 1963, prin insistența Ministrului Sănătății, renumitului profesor universitar Nicolae Testemișanu, în cadrul Institutului de Stat de Medicină din Chișinău a fost fondată Facultatea Igienă și Sanitarie (ulterior – Facultatea *Medicină Preventivă*, actualmente Facultatea *Sănătate Publică*). Profesorul Nicolae Testemișanu, deși era chirurg și organizator al medicinei, înțelegea foarte bine valoarea adevărată și aportul pe care îl putea aduce sănătății știința și practica igienică. Ast-

fel, pe lângă Catedra de igienă generală inițial au fost create cursurile *Igiena comunală* (fondator – lector superior Filimon Avraman), *Igiena muncii* (fondator – dr., conf. univ. Vasile Iachim), *Igiena alimentației* (fondator – dr. hab. med., prof. univ. Victor Vangheli) și *Igiena copiilor și adolescenților* (fondator – dr., conf. univ. Ion Hăbășescu).

Pregătirea cadrelor pedagogice în domeniul igienei a fost efectuată pe parcursul tuturor anilor de activitate a Universității de Stat de Medicină și Farmacie *Nicolae Testemițanu*, fiind îmbinate procesul didactic și cel de cercetare a diferitor probleme consacrate sănătății mediului, siguranței proceselor obținerii și procesării produselor alimentare, siguranței la locul de muncă, condițiilor de instruire și educare a copiilor și adolescenților etc. Studiile realizate în cadrul universității naționale au fost completate cu rezultatele investigațiilor efectuate de mulți cercetători autohtoni în afara țării. Astfel, un grupul de savanți compus din Victor Vangheli, Vasile Iachim, Filimon Avraman, Uliana Jalbă, Mihai Ojovanu și Alexei Chirlici își dedică activitatea de cercetare problemelor toxicolog-igienice ale diferitor compuși chimici utilizați în agricultură (cum ar fi hexaclorbutanul, sevinul, prometrinul în apa bazinelor acvatice, toxicologia manebului ș.a.). Aceste cercetări au fost determinate de intensificarea proceselor de chimizare a ramurii agricole din țară. Iar doctorul Ion Hăbășescu efectuează cercetări ample în domeniul evaluării igienice a procesului de instruire profesională a adolescenților în colegiile de profil viticol. Eforturile depuse de savanții autohtoni în domeniul cercetărilor igienice au fost apreciate și peste hotarele republicii.

Luând în considerație specificul economiei republicii noastre și cercetările igienice realizate, se creează o nouă școală științifică de domeniul igienei – igiena muncii în agricultură și toxicologia pesticidelor. Fondator al acestei școli a fost profesorul universitar Iacov Reznicev – savant igienist, doctor habilitat în științe medicale, Om Emerit în științe al Republicii Moldova. Sub îndrumarea lui au fost realizate mai multe lucrări și susținute teze de doctorat: G. Rudi, 1970; B. Rusnac, 1965; V. Vangheli, 1965; Gh. Sprâncean, 1966; I. Hăbășescu, 1966; V. Gudumac, 1969; N. Bucun, 1970; G. Ivasi, 1970; M. Popovici, 1970; L. Suvac, 1970; I. Diaciuc, 1981; Gh. Ostrofeț, 1978; Gr. Friptuleac, 1979; D. Rusnac, 1981; M. Morari, 1983. Au fost efectuate studii și în igiena mediului. În special, teza de doctorat a lui Boris Rusnac a fost dedicată problemei răspândirii fluorului în apele Republicii Moldova, impactului asupra sănătății populației și măsurilor profilactice necesare.

Pe parcursul anilor 1979-1994, în fruntea catedrei a activat Ghenrietta Rudi – doctor habilitat,

profesor universitar. Din anul 1994, catedra este condusă de profesorul universitar Gheorghe Ostrofeț (care în 2000 și-a susținut teza de doctor habilitat în științe medicale). Ulterior (până în prezent), această catedră este condusă de profesorul universitar, doctorul habilitat în medicină Ion Bahnarel, cercetările igienice ale căruia sunt axate pe identificarea impactului radiațiilor ionizante asupra stării de sănătate a populației. Mai mult, în acest domeniu, prof. I. Bahnarel devine unul dintre specialiștii principali ai serviciului și sistemului de sănătate, care a monitorizat și a analizat în profunzime impactul nefast al cunoscutului accident nuclear de la Cernobil din anul 1986 și până în prezent. La acest capitol, prof. Ion Bahnarel realizează un șir larg de cercetări care au evidențiat atât efectele nocive ale acestui accident cu rezonanță mondială, cât și efectele cronice asupra persoanelor participante la lichidarea consecințelor acestuia, dar și asupra descendenților acestora și a populației. Concomitent sunt concepute noi direcții de cercetare în domeniul igienei radiațiilor neionizante, igienei habitatului uman, toxicologiei, impactului stresului și arderii profesionale asupra sănătății, sănătății ocupaționale, impactului obezității, diabetului, tabagismului și consumului excesiv de alcool.

În anul 1977, prin integrarea disciplinelor igienice a fost înființată Catedra de igienă a Facultății Igienă și Sanitarie, ceea ce a permis ameliorarea bazei materiale și perfecționarea procesului didactic. Catedra a fost condusă de conferențiarul universitar, dr. Vasile Iachim până în 1986, apoi de conferențiarul universitar, dr. Mihai Ojovanu în anii 1986-1988, de profesorul universitar, dr. habilitat Victor Vangheli. Din 1999, catedra este condusă de profesorul universitar, dr. habilitat Grigore Friptuleac, iar din 2016 – de către doctorul în științe medicale, conf. Univ. Sergiu Ciobanu. În această etapă au fost unificate principiile de elaborare a cursurilor și a lucrărilor practice, au fost efectuate lucrări științifico-practice, fiind perfecționată pregătirea studenților sub aspectul practic-organizatoric în domeniul supravegherii igienice (preventive și curente) prin subordinatura introdusă în anul 1976, din 1989 – prin internatură, iar din 1996 – prin rezidențiatul de doi ani.

Actualitate

Catedrele contribuie la fortificarea suportului didactic prin editarea elaborărilor metodice, materialelor didactice, manualelor și compendiilor în domeniile: igiena mediului, igiena muncii, igiena alimentației, igiena copiilor și adolescenților.

Concomitent crește potențialul de formare a specialiștilor de înaltă calificare prin doctorat și postdoctorat, atât în cadrul catedrelor Universității de Stat de Medicină și Farmacie *Nicolae Testemițanu*,

cât și în cadrul Sectorului de cercetare al Agenției Naționale pentru Sănătate Publică (ANSP). Aceasta din urmă, în rezultatul unui șir de reforme din serviciu și sistemul de sănătate (intervenite pe parcursul anilor 1990-2017), devine succesoare în domeniul realizării cercetărilor științifice aplicative și fundamentale (igienice, epidemiologice, microbiologice și de management sanitar), care anterior se realizau în cadrul: Institutului de Cercetări Științifice în Igienă, Epidemiologie și Microbiologie, Institutului de Cercetări Științifice în Domeniul Medicinii Profilactice, Centrului Național Științifico-Practic de Igienă și Epidemiologie, Centrului Național Științifico-Practic de Medicină Preventivă și Centrului Național de Sănătate Publică. Astfel, în sistemul de sănătate publică, pentru ramura igienei din țară, au fost pregătiți sute de medici-igieniști, iar "vârful" acestui potențial profesional, de comun cu catedrele de la IP USMF N. Testemițanu, este alcătuit la moment din șase doctori habilitați (inclusiv un membru corespondent al AȘM) și peste 30 de doctori în științe. Acest potențial profesional reprezintă astăzi corpul profesoral-didactic, consultativ și de experți al sistemului de sănătate și al structurilor guvernamentale.

Aria domeniilor de cercetări igienice a fost și este extrem de extinsă, cuprinzând în esență investigarea și identificarea legităților, particularităților și caracteristicilor igienice, fiziologice, psihologice și comportamentale de influență a factorilor de mediu exterior în raport cu sănătatea umană. Rezultatele acestor cercetări formează baza argumentativă pentru elaborarea suportului metodic, de normare și reglementare a activității serviciului, agenților economici, sociali, dar și a populației. Astfel, cercetările savanților în domeniul igienic au evoluat de la cercetări ale problemelor de sistematizare și amenajare a orașelor și a satelor, de estimare a stării sanitare a alimentării cu apă, a habitatului uman, a factorilor biogeochimici ai mediului, a factorilor exogeni determinanți ai unor stări patologice (inclusiv în regiuni teritorial-endemice), a gradului de mineralizare a apei potabile asupra stării de sănătate, a conținutului de nitrați în apa surselor subterane și în produsele alimentare până la cercetări ale impactului implementării în agricultură a noilor produse chimice, a unor noi tehnologii contemporane, iar mai recent – la cercetări ale sănătății copiilor în relație cu calitatea factorilor mediului (instructiv-educativ), ale factorilor cauzali ai maladiilor netransmisibile (accidentelor cerebrovasculare, hipertoniilor, diabetului, impactului schimbărilor climatice ș.a.).

Noua etapă de dezvoltare economică și socială a țării (după 1990) a creat și noi probleme, care necesită implicarea științei igienice pentru soluționarea lor. Astfel, implementarea noilor tehnologii, inclusiv

a nanotehnologiilor, noilor compuși chimici și molecular-genetici a necesitat și o asigurare tehnică modernă a capacităților de cercetare și de obținere a rezultatelor de laborator prin metode și echipament corespunzător standardelor și recomandărilor internaționale. O asigurare modernă a serviciului cu echipament tehnic și mijloace de laborator performante a fost posibilă după implicarea unei echipe (inclusiv a unor autori ai acestui articol) în argumentarea și elaborarea Proiectului de suport tehnic pentru țară din partea Consiliului Europei și a unor donatori internaționali (JICA). Obținerea acestui suport performant de laborator (oferit de organizațiile nominalizate) a permis avansarea la o nouă treaptă în dezvoltarea activității de laborator, fiind posibilă extinderea spectrului de investigații, a preciziei rezultatelor și reducerea timpului de obținere a acestora, astfel sporind eficiența activității de laborator. Aceste schimbări au contribuit esențial la fortificarea și dezvoltarea potențialului de laborator în domenii cum ar fi cercetările toxicologice, molecular-genetice, fizico-chimice etc. Astfel, știința igienică actualmente este dotată cu cel mai performant suport tehnic și cu metode de laborator prin care rezultatele cercetărilor științifice obținute să fie comparabile pe plan regional și pe plan internațional. Mai mult, un succes al dotării tehnice a serviciului de laborator al sănătății publice constă în extinderea și apropierea de populație și de agenții economici a acestor posibilități de cercetare performante, înalt specializate.

Concluzii

1. Igiena, ca știință istorică, și-a confirmat aportul său în procesul de îmbunătățire a sănătății publice din Moldova.

2. Analiza istorică a evoluției științei igienice prezintă argumente elocvente ale necesității de ajustare activă (bazată pe dovezi) a sistemului de sănătate publică la schimbările social-economice, politice și juridice care au loc.

3. Sistemul (instituțiile) de sănătate publică ce monitorizează sănătatea populației și oferă servicii de protecție a sănătății, de prevenire a bolilor și promovare a sănătății trebuie să dispună, la nivel central, de o structură organizatorică ce ar avea scopul de a monitoriza și a efectua analiza prospectivă a evenimentelor social-economice, politice, juridice și educaționale, pentru a reacționa prompt și a elabora propuneri coerente (bazate pe dovezi) de ajustare funcțională a sistemului de sănătate publică la schimbările din societate.

4. Știința igienică trebuie centrată pe factorii moderni de risc și pe impactul lor asupra sănătății populației, pe noua metodologie de cercetare, cu

respectarea standardelor, culturii, eticii cercetării a responsabilității și onestității cercetătorilor.

5. Necesită o atenție sporită cercetările legate de influența asupra sănătății populației a următorilor factori: nanomaterialelor, nanotehnologiilor, nanocontaminanților, radiațiilor ionizante și neionizante, multiplelor substanțe chimice și toxice, diverselor deșeuri, inclusiv medicale, schimbărilor climatice și hazardurilor naturale, obezității și diabetului, reclamei nelociale, stresului și arderii profesionale, violenței la serviciu, în familie, în stradă, obiceiurilor și tradițiilor, traumatismului, tabagismului și alcoolismului, consumului necontrolat de medicamente, antibiotice și substanțe narcotice.

6. Rămân în continuare actuale cercetările specifice legate de: alimentația rațională și nutriția omului modern, sănătatea cu mijloace naturale, alimentele genetic modificate, deficiențele nutriționale, mișcare, sănătatea copiilor, adolescenților, tinerilor și persoanelor vârstnice, sănătatea morală și cea psihică, calitatea vieții și longevitatea sănătoasă, poluarea mediului ambiant, ocupațional și habitual.

7. Și nu în ultimul rând este necesar de apreciat impactul reorganizărilor, reformelor, optimizărilor de sistem și serviciu de sănătate publică aspra științei igienice și alinierea cercetării și a instruirii în domeniul igienei la rigorile, exigențele și experiența țărilor europene.

Bibliografie

1. Andrei Brezianu, Vlad Spănu. *Historical Dictionary of Moldova*. Scarecrow Press, 2007, pp. 85-86.
2. Bologa V.L. *Istoria medicinei românești*. București: Ed. Medicală, 1972.
3. Ion Bahnarel, Valeriu Pantea. Marele savant Nicolae Testemițanu. In: *Nicolae Testemițanu – nume devenit simbol*. Chișinău: Epigraf, 2017. 528 p.
4. Тестемицану Н.А. Пути сближения уровней медицинской помощи городскому и сельскому населению Молдавской ССР. Кишинев: Штиинца, 1974. 306 с.
5. *Jaloanele edificării sănătății publice în Republica Moldova: 65 de ani*. Chișinău: Centrul Național de Sănătate Publică, 2013. 256 p.
6. Petru Iarovoi. *Boli învinse*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1980.
7. Popușoi E. *Istoria medicinei și a ocrotirii sănătății în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*: tz. dr. hab. 1985.
8. Vasile Rășcanu. *Istoricul Spitalului Orășenesc Clinic de Adulți din Iași, în cadrul evolutiv al fostelor așezăminte Sf. Spiridon*. București: Editura Medicală, 1956.

Ion Bahnarel, dr. hab. med., prof. univ.,
șef Catedră de igienă generală,
IP USMF Nicolae Testemițanu,
tel.: 069104631,
e-mail: ion.bahnarel@usmf.md